

АХМЕТ ЯСАУИ АТЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАЗАҚ-ТҮРІК УНИВЕРСИТЕТІ
AHMET YESEVI ULUSLARARASI TÜRK-KAZAK ÜNİVERSİTESİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ КАЗАХСКО-ТУРЕЦКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. АХМЕДА ЯСАУИ
AKHMET YASSAWI INTERNATIONAL KAZAKH-TURKISH UNIVERSITY

III ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТҮРКОЛОГИЯ КОНГРЕСІ

Бүгінгі Түркологияның өзекті мәселелері мен келешегі
(ортақ тіл, тарих және өліппе)

III. ULUSLARARASI TÜRKOLÖJİ KONGRESİ

Ortak dil, tarih ve alfabe oluşturma sürecinde, geçmişten geleceğe
Türkolojinin meseleleri

III МЕЖДУНАРОДНЫЙ ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЙ КОНГРЕСС

Актуальные проблемы и перспективы современной тюркологии
(Общий язык, история и алфавит)

III. INTERNATIONAL CONGRESS OF TURKOLOGY

Actual Problems and Perspectives of Modern Turkology
(Common Language, History and Alphabet)

18-20
МАМЫР-МAYIS-MAI-MAY
2009

ТҮРКИСТАН - TÜRKİSTAN

А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi

III ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТҮРКОЛОГИЯ КОНГРЕСІ
Бүгінгі түркологияның өзекті мәселелері мен келешегі
(ортақ тіл, тарих және әліппе)

III. ULUSLARARASI TÜRKOLJİ KONGRESİ
Ortak Dil Tarih ve Alfabe Oluşturma Sürecinde
Geçmişten Geleceğe Türkolojinin Meseleleri

III МЕЖДУНАРОДНЫЙ КОНГРЕСС ТЮРКОЛОГИИ
Актуальные проблемы и перспективы современной тюркологии
(общий язык, история и алфавит)

III. INTERNATIONAL CONGRESS OF TURKOLOGY
The Actual Problems and Perspectives of Modern Turkology
(Common Language, History and Alphabet)

18-20 мамыр 2009 жыл, Түркістан
18-20 Mayıs 2009 Yılı, Türkistan
18-20 мая 2009 года, Туркестан

УДК 811.512
ББК 81.2
У. 99

КОНГРЕСТІҢ АҚЫЛДАСТАР АЛҚАСЫ:

Осман ХОРАТА, Жансейіт ТҮЙМЕБАЕВ, Мұстафа ИСЕН,
Серік ПИРӘЛИЕВ, Шәкір ИБРАЕВ, Мырзатай ЖОЛДАСБЕКОВ

КОНГРЕСТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ АЛҚАСЫ:

Лесбек ТАШИМОВ (төраға), Маһир НАКИП (төраға орынбасары),
Құлбек ЕРГӨБЕК, Талжан РАИМБЕРДИЕВ, Роза ҚАДІРБАЕВА,
Досай КЕНЖЕТАЙ, Аднан ТЕКШЕН, Метин АКАР, Бакыт ӘБЖЕТ

КОНГРЕСТІҢ ЖАУАПТЫ ХАТШЫЛАРЫ:

Метин АКАР, Төрәлі ҚЫДЫР

У 99

III Халықаралық түркология конгресі. Бүгінгі түркологияның өзекті мәселелері мен келешегі (ортақ тіл, тарих және әліппе) * III Международный конгресс тюркологии. Актуальные проблемы и перспективы современной тюркологии (общий язык, история и алфавит) * III. Uluslararası Türkoloji Kongresi. Ortak Dil Tarih ve Alfabe Oluşturma Sürecinde Geçmişten Geleceğe Türkolojinin Meseleleri * III. International Congress of Turkology The Actual Problems and Perspectives of Modern Turkology (Common Language, History and Alphabet). –Түркістан, 2009. 734 б. Қазақша, орысша, түрікше.

ISBN 978-601-243-090-5

Бұл жинаққа «Бүгінгі түркологияның өзекті мәселелері мен келешегі (ортақ тіл, тарих және әліппе)» атты III Халықаралық түркология конгресінің материалдары енгізіліп отыр. Түркі халықтарының рухани құндылықтары қамтылған бұл жинақта бүгінгі түркология саласындағы жетістіктер мен алдағы міндеттері кеңінен сөз болады.

УДК 811.512
ББК 81.2

У 4602000000
00(05)-09

© А. Ясауи атындағы ХҚТУ

Төрәлі ҚЫДЫР

Филология ғылымдарының кандидаты
А.Ясауи атындағы ХҚТУ-нің Түркология ІЗІ-нің аға ғылыми қызметкері
Түркістан, ҚАЗАҚСТАН

ТҮРКІ ЖАЗБА ӘДЕБИЕТІНІҢ АЛҒАШҚЫ ТЕОРЕТИГІ

Түйін: Мақалада ортағасырлық түркі ақындарының алғашқы туындыларының араб, парсы тілдерінде жазылғандығы, түркі жазба әдебиетінің алғашқы теоретиктерінің туындылары жайлы сөз болады. Соның ішінде түркі тілінде алғаш жазылған Шайкы Ахмет Таразидың «Фунуне балаға» атты шығармасының түркі дүниесіндегі алар орны талданып, ондағы кейбір теориялық мәселелер зерделенген.

Кілт сөздер: қолжазба түркі тілі, әдеби жазбалар, мотів, рубий, тарени, орта ғасыр, кафия, рәдиф

Ортағасырлық түркі ақындарында өз шығармаларының түркі тілінде жазылып отырған ең алғашқы туындыларының бірі екенігі туралы айтылатын бір дәстүр бар. Бұл әсіресе Барсағұндықтар дәуірі мен Улғаш Орда түсінігінде дүниеге келген әдеби жәдігерлерге тән қасиет. Себебі Ислам өркеннетінің аясында өмір сүрген түркі ұландары алғашында өздерінің шығармаларын араб не парсы тілінде жазды. Осы тілдердің негізінде қалам тербеп, өздерінің қолжазбас жыр жолдарын дүниеге алып келді. Сондықтан да сөз өнеріне қатысты трактаттар мен зерттеулер де осы тілде жазылды. Өзге халықтан шыққан зерттеушілерді айтпағанның өзінде, араб даласының тумасы Әбу Нәсір Әл-Фараби өзінің «Өлең және ұйқас туралы», «Өлең ырғағы туралы», «Поэзия өнерінің негіздері туралы трактат», «Өлең өнері» және «Өлең кітабы» деген еңбектерін араб тілінде жазды [1]. Сондай-ақ Хәтиб Тебризидің де «Аруз бен кафия ілімдерінің кітабы» деген шығармасы да араб тілінде дүниеге келгені белгілі [2]. Себебі өз шығармаларын араб тілінде жазу үрдісі сол заманның талабынан туындап еді. Бертін келе түркі тілінің де поэзия тіліне айналдырылып ғылым мен көркем сөзге деген сұраныс та өзгерді. Соның нәтижесінде Науаи, Бабыр сияқты санлақтардың өлең өлшеміне қатысты жазылған еңбектері дүниеге келді. Десек те соңғы кезеңдегі зерттеулер мен ізденістер XV ғасырдың алғашқы жартысында түркі тілінде дүниеге келген тарихи еңбектерге бірі еңбектің жазылғандығын анықтап берді. Осы уақытқа дейін ғылыми ортаға белгісіз болып келген бұл еңбек туралы алғашқы мәлімет берген белгілі ғалым Эргаш Омаров болды. Ол 1993 жылы АҚШ-қа барған сапарынан бірнеше сирек қолжазбаларды алып келді. Солардың ішінде Тараздан шыққан Шайкы Ахмет ибн Хұдайдад Таразидың «Фунуне балаға» деп аталатын туындысын алып келіп, түркі дүниесі үшін үлкен бір тарту жасады. Осы уақытқа дейін белгісіз болып келген бұл шығармаға деген қызығушылық артып, Абдуқадыр Хайитметов жасаған бір топ бауырлас өзбек ғалымдары бұл еңбекті бүгінгі өзбек тіліне тәржімалады [3]. Содан бастап біртіндеп ғылыми айналымға еніп келеді.

Шайкы Ахмет Таразидың «Фунуне балаға» атты шығармасы ортағасырлық түркі жазба әдебиетінің теориясына арналған құнды еңбек. Бұл еңбектің жазылған уақыты жайлы автордың өзі «Wä ba'zi 'alayhi äs-salawat wä sälläm hijratindin sekkiz yuz qırq yil utub erdikim, bu 'elmğa şuru' etib, fars wä türk alfazini tarkib aylab, tartib qıldıuq. Tamam buldı. Atini «Funune balağa» qoyduq. Wä ba'zi 'alayhi 'alayhi «Latafiy Tarazi» häm derlä» яғни «Пасулның (ғ.с.) һижретінен сегіз жүз қырық жыл өтіп енді осы ілімді бастап, парсы және түркі сөздерін түзіп, жасадық. Аяқталды. Атын «Фунуне балаға» деп қойдық. Кейбіреулер «Латафий Тарази» деп те атайды», деп жазады. Бұдан шығарманың һижри 840 жылы (біздің жыл қайыруымыз бойынша 1436-37жж.) аяқталғаны белгілі болады. Әрі шығарма халық арасына «Латафий Тарази» яғни «Таразидың мейірімділігі (тартуы)» деген атпен де тарағанын аңғарамыз. Сондай-ақ шығарманың сол заманның белгілі патшасы Шахбекке арнап жазылғандығын да автор атап өтеді һәм оның атына мақтау-мадақтаулар

¹ Ғылымның білініп тұрғандай ғалым Жамбыл облысының орталығы Таразда дүниеге келген. Осы орайда парсы географы Әмин Ахмет Разидин «Һөфт иклим» («Жеті ықылым») (1593 жылы) атты шығармасында Тараз туралы айта келіп «تاراز... هو علامای واجب الاعزاز از ان بسیار یدید آمدن» яғни «Тараз... (ол жерден) ардақтау уәжіп болатын еңбектен ғалымдар шыққан» деп жазған жолдары еске түседі.

² Бұндағы шығыстанушы Ислам Жеменейдің де осы еңбекпен айналысып жүргенін ерекше айтып өткеніміз жөн.

жолдайды. Шығарманың жазылу тарихына назар аударсақ, бүгінгі күні бізге белгілі түркі тілінде жазылған теориялық еңбектердің ішінде ең алғаш жазылған деуге толық негіз бар.

Шығарма ортағасырлық түркі әдебиетінің, соның ішінде өлең сөздің жазылу қағидалары мен өзіндік шарттарына, сондай-ақ сол заманда кеңінен қолданылған әдеби жанрларды талдауға арналған. Автордың өзіне дейінгі жазылған теориялық еңбектерді зерделеп, содан кейін ғана осындай құнды шығармаға отырғандығы аңғарылады. Себебі мұнда тек әдеби жанр, шайырлық шеберлік және әдеби өрнектермен бірге, аруз бен қария ілімі де кеңінен талданады. Шығарманың қандай тақырыптарды көтеретінін Таразидың өзі «Ферресту әл-фунун» яғни «Пәндер мазмұны» деген бөлімде былайша атап өтеді:

Avvalgi fanda she`rning aqsamin wa anwa`in sharh qilur;
 Ekkinchi fanda qafiya wa radifning qawa`idin bayan aylar;
 Uchinchi fanda suzning bada`in wa sana`in in zikr etar;
 Turtinchi fanda she`rning taqti` wa awzanin taqrir qilur;
 Beşinchi fanda mu`ammaning usul wa arkanin tahrir etar.

Яғни алғашқы бөлімінде поэзияның жанрлық ерекшеліктері кеңінен қамтылады. Мұнда ғалым он әдеби жанрдың өзіндік ерекшеліктерін баяндайды. Екінші бөлімде өлеңнің соңында келетін қария мен редифтің қағидаларын түсіндіреді. Үшінші бөлімде өлең сөздің көркемдігі мен шайырлық шеберлікті кеңінен сөз етеді. Төртінші бөлімде аруз өлшеміне, оның түрлеріне тоқталады. Бесінші бөлім бүтіндей муамма жанрының жазылу шарттарын түсіндіруге арналған.

Осындай іштей бес тарауға бөлінген ғалым мұрасы бізге толық қалпында жетіп келмеген. Олай деуімізге себеп, төртінші тараудың, яғни аруз іліміне қатысты бөлімі үзіліп қалған да, содан кейін келетін муамма жөніндегі тарау тіптен жоқ. Бұның кәтіп (көшіруші) тарапынан кеткен қателігін немесе көшірушіге толық жетпегінен білу қиын. Шығарманың соңында «Енді үлгі болу үшін алты негізгі бахрдың шеңберлерін көрсетейік...» дегеннен кейін қолжазба аяқталмай қалған. Тек соңында бұл еңбекті көшіруші Бұхара патшалығында Мир Куланки атымен танымал болған Мир Хусейн Хусейни екендігі әрі һижри санағы бойынша 989-шы жылы көшірілгені айтылған. Осыған қарағанда шығарма дүниеге келгеннен соң 149 жылдан кейін қайта көшірілген болып шығады. Бір жарым ғасырға жуық уақыт ішінде ғалым мұрасының кәтіпке (көшірушіге) толық жетпеуі де мүмкін. Десек те, шайырлық шеберлікке қатысты үшінші тарауда муамма жөнінде қысқаша мәлімет берілгенін айта кеткеніміз жөн.

Ахмет Тарази шығармада сөз өнерінің асыл қасиеттері мен шарттарын талдау барысында тек теориялық түсініктермен ғана шектелместен, әр ұғым мен термин түсінікті болуы үшін мысалдарды пайдаланып отырады. Осындай мысалдардың қатарында парсы өлең жолдарымен бірге, түркі жазба әдебиетінің озық үлгілерін де кеңінен қолданған. Өзіне дейінгі һәм өзімен замандас шайырлардың шығармаларынан үзінділер бере отырып, ондағы сәтті шыққан әдеби өрнектер мен шайырлық шеберліктерді ашып көрсетеді. Түркі жазба тілінде дүниеге келген әдеби мәтіндерді талдау барысында ғалым сол заманның әдеби өмірінен мол хабар берумен қатар, осы уақытқа дейін ғалымдар арасында екіұшты пікір тудырып келген кейбір шығармалардың авторларын анықтап беруде, бүгінгі ғылымға аттары белгісіз немесе авторлары белгісіз болғанымен де, сол шайырдың бізге беймәлім жаңа өлең жолдарын ұсынады. Осындай мәселенің бірі ретінде осы күнге дейін әдебиет майданында Лүтфидің шығармасы ретінде зерделеніп келген «Гүл және наурыз» шығармасының шынайы авторы Хайдар Харазми екенін атап өтуі ұзақ жылдар бойғы екіұшты пікірлерге нүкте қойды десек артық айтқандық емес. Бұл мәселеге ғалым мұрасының алғаш рет ғылыми айналымға түсіру кезінде ғалымдардың назар аударғанын ескеретін жағдай

Автор поэзияға қатысты көптеген еңбектердің жазылғандығын, алайда өлең сөздің бар сырын толық ашып беретін бірде бір еңбектің жоқ екендігін, сол үшін де өзі осы салаға қол ұрып отырғанын жазады. Адамзат баласы жаратылғалы бері назым (поэзия) мен нәсірдің (проза) қатар өмір сүріп келе жатқанын айта келіп:

*** Ғалымдардың бұл жемісті еңбектері 2002 жылы «Узбек тили ва адабиети» журналында жарық көрді. Біз мақаланы дайындау барысында негізгі сілтемелерді осы еңбектен алдық.

Nazım tawıs äst dâr boġi baloġat jilwagar
 K-âz kamol-e jilway-e u `aqli kull şayda şâwad
 Nâsr dâr buston-e hatir tuti-i şirin nawost
 Z-on sâbâb tâsir-e fâhm âz ne`mâtâş pâydo şâwad.

Яғни:

Назым (поэзия) көркемдік бағында жарқырайтын тауыс
 Оның барша жалтырағы ақылдыны өзіне ынтық етеді.
 Нәсір (проза) пікір бостанында тотыға ұқсап тәтті сөйлейді,
 Сол себепті оны тез түсініп алуға болады.

Өленді жалтыраған тауысқа, қара сөзді тәтті тілді тотыға тенеген ғалым шығармасында өлеңнің түрі, жасалу жолы, ондағы өрнектер, ұйқас пен ырғақты толығымен ашып берген. Әуелі болып өлеңнің түрлерін қасида, ғазал, қытға, рубаи, мәснәуи, таржиғ, мусаммат, мұстазад, мұтәууәл және фард атап өтеді де, әрқайсысына жеке-жеке анықтама береді. Сондай-ақ осы аталған түрлермен Аллаға мадақ айтылса, таухид, пайғамбарға салауат айтылса, нағт, Аллаға жалынып-жалбарыну түрғысында берілсе, мінәжат, төрт әділ халифты мақтаса, манакиб, әкім-қараларды дәріптесе, мадақ, дүниеден өткен адамды есіне алса, мәрсия, біреуді келемеждесе, һәжү болатындығын жазады. Мысалы шығыс мұсылман әдебиетінде, соның ішінде түркі жазба жәдігерлерінде кеңінен қолданылған рубаи жанры туралы Ахмет Тарази «Рубаида төрт мисрағ (жол) болады. Алғашқы, екінші және соңғы мисрағында қәфия жасалады (ұйқасады). Үшінші жол (шайырдың) ықтияры. Егер қәфия жасаса (ұйқасқа салса), рубаи мусаррағ деп атайды» деген анықтама береді.

Әдебиет жанрларын қарастырған зерттеушілердің бәрі де рубаиға осындай сипаттама берген. Сондай-ақ рубаидың өзге төрттағандардан (қытға, тұйық, дубәйти) айырмашылығы арузбен байланысты екендігіне назар аударылған. Ашып айтсақ, «мәф'улу мәфә'илу мәфә'илун фә» уәзінінде болғанды (бұдан 24 уәзін қалыбы) ғана рубаи деп атау керектігі айтылған. Сондай-ақ кейбір ғалымдар «Лә хәулә уә лә қууәтә иллә билләһ» уәзініне түскенді ғана рубаи деп атау керектігін алға тартқан. Алайда Ахмет Таразидің бұл еңбегінде рубаидың анықтамасы өзге төрттіктерден ажыратылмаған. Тіпті төрттіктердің қатарында тек рубаиды ғана атап өтеді де, тұйықты қосымша ретінде қосып, оның түркі шайырларының қаламына тиесілі екендігін ғана айтады. Сондай-ақ, тұйықтың басты айырмасы ретінде берілетін қәфияның омонимдес сөздермен берілуін рубаидың келесі бір түрі ретінде қарастырған да, оны мужаннас рубаи, яғни омонимдес дейді. Бүгінгі еңбектерде тұйықтың өзге төрттағандардан басты айырмасы – аруздың «фә'иләтун фә'иләтун фә'илун» уәзінмен жазылып, негізінен, соңғы ұйқастардың омонимдес болып келуі ретінде сипатталады. Мысалы, тұйық жанрын қарастырған түркітанушы ғалым И.В.Стеблеванын: «Если суммировать высказывания о туюге Навои и Бабура, то становится очевидным, что: 1) для туюга обязательен метр рамал-и мусаддас-и максур; 2) система рифмы а туюге может быть а а б а, а б с б и, по-видимому, а а а а; 3) предпочтительно, чтобы в рифме содержался таджнис, который может быть любим в соответствии с арабо-персидской теорией поэтических фигур, но желательно, чтобы он довал омонимическую рифму» [3.135–147], деп жазуы біздің ойымызды нақтылай түседі. Сондай-ақ, жазба әдебиетте (негізінен парсы әдебиетінде) кеңінен қолданылатын дубәитидің басты өзгешелігі ретінде, оның аруздың «мәфә'илун мәфә'илун фә'улун» уәзініне түсуі шарт дейтін пікірлер де бар. Осы тұрғыдан алған уақытта Тарази еңбегі түркі жазба мұраларында кеңінен қолданылған бірнеше төрттағандардың бәрін жіктеп отырмастан, тек рубаи түрімен ғана таныстырып өткенін аңғарамыз.

«Фунуне балағанын» екінші тарауы қәфия мен редиғке арналған. Бұл туралы автор «Ғалымдар тобы мен оқымыстылардың жолында жаңа үйренушілерге қәфия ілімін білу қажет. Себебі үйренудің нәтижесі өлең. Ал өлеңнің негізі қәфия. Қәфиясыз өлең (шығару) мүмкін емес», деп қәфияны араб ғалымдарының мутауатир, мутарадиф, мутакариб, мутадарик және мутауакис деп беске бөлгенін, оған ажам оқымыстыларының мутасауи, мутаражиһ және мутазаид деген түрлерін қосып, сегізге жеткізгенін жазады. Сондай-ақ редиғтің өзіндік шарттары мен ерекшеліктерін де кеңінен талдап көрсетеді.

Кітаптың үшінші тарауы өлеңтегі өрнек екенін жоғарыда айтып өттік. Осы бөлімде ғалым «әрбір өнерге түркі сөзбен мысал келтіріп» қана қоймастан, сонымен бірге қасиетті Құран аяттары мен пайғамбар хадистерінен де мысалдар келтірген. Жалпы ұзын саны жүзге тарта шайырлық шеберлікке анықтама берген һәм оны мысалдармен бөзеген. Солардың ішінде тарсиғ өлең құрылысына былайша анықтама береді: «Тарсиғ – сөздікте алтын, күміске гауһар орнатуды айтады. Термин ретінде тарсиғ дегеніміз – алғашқы мисрағтағы сөзді келесі мисрағтың әр сөзін сол (бірінші мисрағтағы) сөздің астында келтіріп, бір уәзінде, бірдей үндестіріп, соңғы әрпін жақындатуды айтады», - дейді де, қасиетті Құран аятынан, пайғамбар хадисінен мысалдар келтірген.

Тарсиғ өлең құрылысы туралы көптеген ғалымдар хабар бергені белгілі. Солардың бірі Ә.Науаи. Ол өзінің «Мухакаматул лугатайн» атты шығармасында Хожа Кәлимиддин Салманның қасида майданының майталманы екендігін айта келіп, оның «Маснуғ қасидасына» қалам тартып, соның алғашқы екі жолын тарсиғ үлгісімен жазғанына тоқталған болатын. Алайда Науаи да бұл терминге анықтама бере келіп, матлағдан (матлағ - алғашқы бөйіт, яғни алғашқы екі тармақ) өзге жерде болмайтынын атап өтеді [4]. Ал Тарази Науаи секілді тек матлағта ғана кездесу керектігін ашып айтпаған. Сондай-ақ Науаи бұл өлең құрылысының өте қиын екендігіне, оны кез келген шайырдың ептей алмайтынын ескертеді (ترصیع صنعتی کیم مطلع دیون اوزکا بیت دا بولا العالی). Мұндағы екі ғалымның тарсиғ деген ұғымға екі түрлі жолмен анықтама беріп тұрғанына назар аударған жөн. Себебі Таразидың келтірген мысалдары тек шайыр шығармаларының матлағында ғана кездеспейтіндігі ақиқат. Сонымен бірге оның Құран аяты мен пайғамбар хадисінен мысал келтіруі осы ойды нақтылай түседі. Ал Науаи, Кәлимиддин Салманның қасидасын айтып отырғандықтан да, қасиданың матлағы ғана ұйқасып, қалған кезде сатылып ұйқасатынын ескере келіп, тек алғашқы бөйітте ғана тарсиғ өлең құрылысын қолдану мүмкіндігіне тоқталған деуге толық негіз бар. Себебі өлең сөздің теориясын қарастырған ғалымның бәрі де бұл өлең құрылысын тек матлағта ғана қолдану керектігіне тоқталмаған. Мысалы, XI-XII ғасырда өмір сүрген Хәтиб Тебризи де тарсиғқа Ахмет Тарази секілді анықтама бергенін көреміз (والترصیع... متقاسمة النظم متعادلّة) [4. 403]. ذلك الحلی فی ترصیع جوهره الوزن حتی یشبه

Шығарманың төртінші тарауында ғалым аруз өлең өлшемінің үш жүз алпыстан аса түрін талдап берген. Кейінгі оқырманға түсінікті болу үшін әр уәзінге мысал беріп отырғанын көреміз. Оның әр терминге анықтама беріп қана қоймастан, сонымен бірге оны мысалмен айшықтап отырғанына қарап, бұл еңбектің жалпы көпшілік қауымға қарата жазылғанын аңғару қиын емес. Сондай-ақ, назар аударатын тағы бір мәселе – мысал ретінде қарастырылған өлең жолдардың бәрінде де оның қай автордікі екенін айтып отырады. Сондай мысалға алынған өлең жолдарының кейбірінде авторы көрсетілмеген. Соған қарағанда ғалымның өзінің қаламына тиесілі болуы мүмкін. Себебі жоғарыда келтірілген қытға жанрын талдау барысында «Тарази айтур» деп өзінің өлең жолынан үзінді беруі біздің ойымызды нақтылай түседі.

Әрине, қысқа ғана уақытта ғалымның шығармасын бүтіндей талдап шығу мүмкін емес. Ойымызды қорыта келе айтпағымыз, жерлесіміз Ахмет Хұдайдад Таразидың бұл еңбегі сөз өнерін түсіндіруге арналған алғашқы туынды екені талас тудырмайды.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақ әдебиетінің тарихы. Ежелгі және орта ғасыр әдебиеті. 10 томдық. II том. - Алматы: ҚазАқпарат, 2006. - 448 б.
2. Хәтиб Тебризи. Kitab al-kafi fi-l-oguz va-l-qavafi. Baki: Turan NPM, 2005. - 426 s.
3. Стеблева И.В. К вопросу о происхождении жанра тузук // Туркологический сборник. 1970. - М.: Наука. 1970. 135-147 сс.
4. Алишер Навоий. Муқаммал асарлар туплами. 16 том. - Тошкент: Фан, 2000. - 336 б.

ЫСҚАҚҰЛЫ Д. Мағжан — ұлт ақыны.....	336
ЕРГӨБЕК Қ. Түркология тарланы (әйгілі түріктанушы ғалым Әмір Нәжіп туралы).....	342
ЧЕКУШКИНА Е.П. Влияние общетюркских культовых образов на чувашскую словесность.....	346
ҚОРАБАЙ С. «Кодекс куманикуе» – түркі халықтарына ортақ мұра.....	350
ЖЕМЕНЕЙ И. Тарихи деректер – тәржіма, текстологиялық мәселелер.....	355
ТАУКЕБАЕВА Р.Б. Об особенностях функционирования феномена «Языковое инобытие».....	360
ЕРГӨБЕК С.С. «Жүсіп-Зылиха» киссасының түркілік нұсқалары және мәтіндік мәселелері.....	364
САДЫҚОВ С. Нәзір Төреқұловтың өзбек баспасөзін ұйымдастырудағы қызметі (20-жылдар).....	372
МАМЫТ А. Фольклорлық сана және ғаламның мифтік бейнесі.....	378
ӘБЖЕТ Б. Түркі халықтарындағы шамандыққа сыйынудың негізгі түрлері.....	382
ҚЫДЫР Т. Түркі жазба әдебиетінің алғашқы теоретигі.....	385
КЕНЖЕҒАРАЕВ Н. Қыпшақ түріктерінің XV-XVIII ғасырлар әдебиетінің зерттелу мәселелері.....	389
КАМАЛҚЫЗЫ Ж. Жаһандануға қарсы тұрар түрік әлемінің рухани тіректері.....	394
ИСЛАМ Д. Қазіргі қазақ лирикасындағы түрікшілдіктің жырлануы.....	400
МАЙЛЫБАЕВА Ш. Ә.Қоңыратбаев және қазақ әдебиетіндегі түркология мәселелері.....	407
ТӘШПОВА Ә. Рахманқұл Бердібай зерттеулеріндегі түрік халықтары эпосының мәселелері.....	409
АХМЕТОВА Ж.Ә. «Қорқыт ата жыры» мен қазақ эпостарындағы ортақ сарындар.....	411

Ғылыми басылым
III ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТҮРКОЛОГИЯ КОНГРЕСІ
Бүгінгі түркологияның өзекті мәселелері мен келешегі
(ортақ тіл, тарих және әліппе)

İlmi yayın
III. ULUSLARARASI TÜRKÖLOJİ KONGRESİ
Ortak Dil Tarih ve Alfabe Oluşturma Sürecinde
Geçmişten Geleceğe Türkolojinin Meseleleri

Научное издание
III МЕЖДУНАРОДНЫЙ КОНГРЕСС ТЮРКОЛОГИИ
Актуальные проблемы и перспективы современной тюркологии
(общий язык, история и алфавит)

Көркемдеуші редактор: Ә.Шәңкібаева

Редакторлар: Ж.Танауова, А.Мұстафа, А.Садыхова, Ж.Ахметова, Э.Адырбекова

Кітап Ахмет Ясауи ХКТУ-нің "Тұран" баспаханасында көбейтілді.
Көлемі 57x82 1/8. Қағазы офсеттік
Шартты баспа табағы 78,5
Таралымы 500